

Θεόδωρος Παπαγγελής

Στην ιστορική της διαδρομή, στον καθορισμό και επανακαθορισμό των αξιακών της προταγμάτων, η Δύση βρέθηκε σταθερά να διαπραγματεύεται αυτό το «γνωρίζω ελληνικά», το οποίο υπήρξε πάντα ενεργός εστία διαμόρφωσης πολιτισμικών θέσεων και ταυτοτήτων

Δύση και ελληνομάθεια

Σε επιστολή προς τον αδελφό του, έπαρχο στη ρωμαϊοκρατούμενη Μικρά Ασία, ο πολιτικός και φιλόσοφος Κικέρων γράφει: «Μίλα πού και πού ελληνικά στους έλληνες υπηκόους σου· κολακεύονται επειδή πιστεύουν ότι μιλούν την ωραιότερη γλώσσα του κόσμου». Πρόκειται εν μέρει για συμβουλή διπλωματικής διαχείρισης (όπου μπορεί κανείς να διακρίνει και κάποια ειρωνεία) αλλά δεν υπάρχει αμφιβολία ότι ο Κικέρων, άριστος γνώστης, χρήστης και φανατικός θαυμαστής της ελληνικής γλώσσας ο ίδιος, γνωρίζει πολύ καλά τους λόγους για τους οποίους κάποιοι μπορεί να σεμνύνεται που η γλώσσα τού δόθηκε ελληνική. Η ιστορία της ελληνικής γλωσσικής περηφάνιας πάει πολύ πίσω και δεν μοιάζει να ήταν μόνο υπόθεση απλοϊκών «ελληναράδων» αφού ακούμε για διαπρεπείς φιλοσόφους που δεν μπορούσαν να φανταστούν ότι οι αμβροσιοδί-αιτοι και γαλαζοαίματοι του Ολύμπου θα μπορούσαν να μιλούν άλλη γλώσσα εκτός από τα ελληνικά.

Αλλά οι Ρωμαίοι ήταν οι πρώτοι Ευρωπαίοι που, όταν η ιστορική μοίρα τούς έφερε σε πρώτη επαφή με τον ελληνισμό της Μεγάλης Ελλάδας, ένιωσαν έκθαμβοι την αίγλη της ελληνικής γλώσσας, και όταν άνοιξε διάπλατα ο αγώνας που διοχέτευε ελληνικό λόγο πέραν της Αδριατικής δεν αρκέστηκαν να διεκτραγωδούν τη γλωσσική τους ένδεια αλλά ακολούθησαν εντατικά σεμινάρια ελληνικής γλώσσας και πολιτισμού. Και είναι πρώτα στη Ρώμη όπου η ελληνομάθεια κατέχει περίοπτη θέση στον θυρεό της ιθύνουσας πολιτικής τάξης και αποτελεί σημαντική εγγραφή στο βιογραφικό των ρωμαίων ευεπίδων της πολιτικής και πολιτισμικής εξουσίας. Με άλλα λόγια, το «γνωρίζω ελληνικά», πολύ περισσότερο από τρόπαιο γλωσσομάθειας, είναι μέρος και χαρακτηριστικό μιας εξουσιαστικής οικονομίας. Κάποιοι ρωμαίοι στρατηγοί είχαν κατακτήσει την ελληνική πριν κατακτήσουν τους Έλληνες και κάμποσοι αυτοκράτορες παρουσίασαν και πιστοποιητικό ελληνομάθειας ανάμεσα στα διαπιστευτήριά τους.

Μπορεί να ακουστεί υπερφίαλο και κακεντρεχές, αλλά ένας από τους σοβαρούς λόγους για το σκοτεινιάσμα του ευρωπαϊκού Μεσαίωνα ήταν η περίπου ολική έκλειψη της ελληνομάθειας. Και, πάντως, κανείς δεν θα αμφισβητούσε σοβαρά τη συμβολή της τελευταίας στην Αναγεννησιακή φωταγώγηση: οι ιεραπόστολοι του ουμανισμού που διεκδίκησαν ξανά νομή και κατοχή υπαρξιακού νοήματος για λογαριασμό του ανθρώπου ήταν όλοι απόφοιτοι της ελληνικής, και ο διαπρεπέστερος όλων, ο Ερασμος, ανέδειξε την ελληνομάθεια σε *Novum Organum* της ετάζουσας και ορθολογικής σκέψης. Δεν είναι δύσκολο να διακρίνει κανείς εδώ τα προαπαιτούμενα και τις προϋποθέσεις του πλησιέστου Διαφωτισμού, και επειδή κάτι περί αυτού είχαν ψυχανεμιστεί τα ιερατεία της Παράδοσης, η γνώση των ελληνικών καταγγέλλθηκε ως οδός πλάνης και απώλειας.

Το «γνωρίζω ελληνικά» ως αμιγώς γλωσσικό άθλημα μπορεί να έχει τη δική του ακαδημαϊκή και «επαγγελματική» ιστορία, αλλά αυτό που είναι πιο συναρπαστικό είναι ακριβώς αυτό το ιστορικό φάσμα των συνδηλώσεών του. Ο Τόμας ντε Κούνις (πρώτο μισό του 19ου αιώνα), δοκιμιογράφος και ποιητής ευλαβικά αφοσιωμένος στο όπιο, αφηγείται πώς, αντιμέτωπος ξαφνικά με έναν κτηρινόπο και απειλητικό Ασιάτη, αποφασίζει να τον τοξεύσει με κάποιους στίχους από την *Ιλιάδα*, περιστατικό νόμιμης άμυνας που καταλήγει στην άνευ όρων υποταγή και εξημέρωση, σύμφωνα με την αφήγηση, του Ανατολίτη. Και όταν ένας επίσκοπος εκφράζει υπόνοιες για την εντιμότητα του χαρακτήρα του, ο Ντε Κούνις τον προκαλεί σε μονομαχία ελληνομάθειας: «Οι απατεώνες, σεβασμιώτατε, δεν γνωρίζουν ελληνικά, και εσείς μπορεί να καυχίστε για τα επισκοπικά σας διόσημα αλλά εγώ γνωρίζω καλύτερα ελληνικά από την αγιότητά σας». Είναι προφανές εδώ η ειρωνεύουσα υπερβολή, ωστόσο η ειρωνεία και η υπερβολή λειτουργούν στο φόντο συλλογικών και ιστορικά εδραιωμένων πεποιθήσεων για τις φυλετικές, ηθικές, πολιτισμικές και ταξικές συνδηλώσεις της ελληνομάθειας – συνδηλώσεις που είτε με παρηρησία είτε πιο διακριτικά συγκρότησαν άλλοτε τον αξιακό πυρήνα των ανθρωπιστικών σπουδών και της ανθρωπιστικής παιδείας γενικότερα και που σε πιο πρόσφατους καιρούς, εκτός απυρόβλητου πλέον, ανακρίνονται για υπόθαλψη ανομιμάτων από τα επιτελεία της πολιτικής ορθότητας και των ποικίλων παραφυάδων της. Και σε μια τουλάχιστον, ακόμη πιο πρόσφατη, περίπτωση η απόφαση για την εκμάθηση και γνώση των ελληνικών ήταν καταδικαστική. Στην ιστορική της διαδρομή, στον καθορισμό και επανακαθορισμό των αξιακών της προταγμάτων, η Δύση βρέθηκε σταθερά να διαπραγματεύεται αυτό το «γνωρίζω ελληνικά», το οποίο υπήρξε πάντα ενεργός εστία διαμόρφωσης πολιτισμικών θέσεων και ταυτοτήτων, κρίσιμη συνεκδοχή ενός ευρύτερου ουμανιστικού κοσμοειδώλου αλλά και πεδίο διεκυστίνας ανάμεσα στις έννοιες του παραδοσιακού και του νεωτερικού.

Πρόκειται για λαμπρή μοναδικότητα της ελληνικής γλώσσας, γι' αυτό στις 9 Φεβρουαρίου, καθιερωμένη ως Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας από το 2017, μαζί με τον χιλιετηριόδο ρόλο που διαδραμάτισε η ελληνική γλώσσα «ως φορέας μορφοποίησης και μεταβίβασης σημαντικών επιστημονικών θεωριών, φιλοσοφικών θεωρήσεων και λογοτεχνικών κειμένων» σύμφωνα με τη σχετική εγκύκλιο, ας θυμηθούμε και, ναι, ας εορτάσουμε και αυτή τη μοναδικότητα.

Ο κ. Θεόδωρος Παπαγγελής είναι ακαδημαϊκός, πρόεδρος του Κέντρου Ελληνικής Γλώσσας.

Τι να διαβάσετε

Ο Τόμας ντε Κούνις διατρανώνει την ελληνομάθειά του ως γνώρισμα εντιμότητας όταν ο χαρακτήρας του αμφισβητείται από έναν επίσκοπο στις κλασικές

Εξομολογήσεις ενός άγγλου οπιοφάγου (εκδ. Εστίας, 1987).

Το πλέγμα των πολιτισμικών σχέσεων Ελλάδας και Ρώμης παρουσιάζεται σε όλη του την έκταση από

τον κορυφαίο γάλλο ιστορικό Πολ Βεν στο βιβλίο *Η ελληνορωμαϊκή αυτοκρατορία* (εκδ. Εστίας, 2013).

Πώς η ανακάλυψη του χαμένου λατινικού χειρογράφου του

Περί φύσεως του Λουκρήτιου τροφοδότησε την αναγεννησιακή σκέψη αφηγείται ο καθηγητής Ανθρωπιστικών Σπουδών του Χάρβαρντ Στίβεν Γκρίμπλατ στην *Παρέγκλιση* (εκδ. Μορφωτικού Ιδρύματος Εθνικής Τραπέζης, 2017).

Η διακεκριμένη κλασικίστρια Μέρι Μπέαρντ παρουσιάζει στη συλλογή δοκιμίων

Confronting the Classics (εκδ. Profile, 2013) ποικίλες όψεις της λογοτεχνίας, της τέχνης και της κουλτούρας στην Ελλάδα και στη Ρώμη.

Στο πιο πρόσφατο βιβλίο του με τίτλο *Οι Έλληνες. Μια παγκόσμια ιστορία* (εκδ. Πατάκης, 2022)

ο Ρόντρικ Μπίτον αφηγείται την ιστορία του ελληνικού πολιτισμού και της εξάπλωσής του σε όλη την υδρόγειο.

Την Πέμπτη 9 Φεβρουαρίου και ώρα 18.00 στην Ανατολική Αίθουσα της Ακαδημίας Αθηνών τα υπουργεία Παιδείας Ελλάδας και Κύπρου, η Ακαδημία Αθηνών και το Κέντρο Ελληνικής Γλώσσας συνδιοργανώνουν εκδήλωση για την Ημέρα Ελληνικής Γλώσσας.